

Česko-lužický

Ročník XVII
Číslo 7–8/ červenec–srpen 2007

věstník

Katka Baierowa

nurju so
přewšo rady
we wobjimje twojich rukow
doniž so njezatepju
w horcym dychu
zaso wumóžena
wuhladam twój pokazowak
kiž pominajo prosy
skónčnje nawuknyć płuwanje

potápím se
nesmírně ráda
v objetí Tvých rukou
dokud se neutopím
v horkém dechu
zase zachráněná
spatřím Tvůj ukazováček,
který naléhavě prosí
konečně se nauč plavat

Z antologie Žadyn happy-end (Budyšín 2001) přeložil Milan Hrabal.

Kostel a náves v obci Wochozy. Foto Josef Šaur.

ČESKO-LUŽICKÝ SEMINÁŘ (5.8)

Česko-lužické styky v 1. polovině 19. století

Petr Píša

5. Závěr

Pokusili jsme se systematicky zpracovat styky Čechů a Lužických Srbů od 90. let 18. století do roku 1849 a v poznámkovém aparátu průběžně komentovat některé nepřesnosti a omyly, které se objevují v dosavadní literatuře. Na závěr budou podány souhrnně odpovědi na tři základní otázky, a to: **kdo** česko-lužické styky pěstoval (čím se profesně zabýval, jaké ho k česko-lužickým kontaktům vedly podněty), dále **jakým způsobem** styky mezi Čechy a Lužickými Srby probíhaly, a konečně **jaké cíle** si při nich obrozenci kladli a **jakých výsledků** bylo dosaženo.

5.1 Nejvýznamnější představitelé česko-lužických styků

Z práce vyplývá, že osoby, které byly na české straně ve styku s Lužici a Lužickými Srby, byli většinou slavisté, tedy historici a jazykovědci Slovanů (J. Dobrovský, V. Hanka, P. J. Šafařík, Fr. L. Čelakovský, J. Kollár), popřípadě osoby slavistice se odborně věnující (J. E. Purkyně). Styk s Lužickými Srby udržovali také někteří univerzitní studenti (L. Štúr, B. P. Červenák). Naopak ve výčtu představitelů česko-lužických styků nenacházíme téměř žádné obrozence, kteří by se ve své činnosti orientovali pouze na vznikající český národ, české dějiny nebo jazyk, např. u jednoho z předních představitelů českého národního obrození Josefa Jungmanna, nedošlo prakticky k žádným kontaktům s Lužici a Lužickými Srby; určitou výjimkou je pouze František Palacký. Několik pěstitelů styků s Lužickými Srby bylo významným způsobem činných na poli české krásné literatury, popřípadě překladů jinojazyčných uměleckých děl (V. Hanka, Fr. L. Čelakovský, J. Kollár, Fr. Doucha).

Zajímavá je otázka podnětů, které české obrozence ke kontaktům s Lužickými Srby vedly. Josef Dobrovský se dostal do styku s Lužickými Srby prostřednictvím svých spolužáků. Lužičtí Srbové byli vůbec první slovanský národ, který měl možnost blíže poznat, a k Lužickým Srbům pak pociťoval po celou dobu svého života určitý osobní vztah. Ve svých publikovaných vědeckých pracích využíval svých bohatých znalostí lužickosrbské problematiky, lužická srbština je však uváděna pouze v kontextu ostatních slovanských jazyků. Václav Hanka převzal osobní vztah svého učitele Dobrovského k Lužickým Srbům, daný docházením do Lužického semináře; v rámci svých čilých slovanských styků (ostatními Slovy byl V. Hanka za svého života velmi vysoce ceněn) se s Lužickými Srby dostával občas též do kontaktu.

Pavel Josef Šafařík se věnoval Lužickým Srbům prakticky pouze ve svých slavistických spisech a v souvislosti s jejich přípravou. Zastával tezi, podle níž jsou malé slovanské národy a jejich jazyky stejně významné jako velké národy, proto je v jeho dílech věnováno Lužickým Srbům více prostoru, než bylo v té době obvyklé. Naopak František Ladislav Čelakovský se zabýval cíleně a konkrétně lužickosrbským a polabským jazykem. Tím, že zpracuje ve slavistice dosud opomíjená témata, se totiž hodlal prosadit v odborných kruzích.

Hlavním důvodem styků Ludovíta Štúra i Benjamina Pravoslava Červenáka s Lužickými Srby byla myšlenka slovanské vzájemnosti a bratrské pomoci jednoho slovanského národa druhému, kterou realizovali podporou národního hnutí ohrožených Lužických Srbů, slovanského národa, který jim byl v dobách studií v Halle geograficky nejbližší. Poté, co se L. Štúr od myšlenky slovanské vzájemnosti odvrátil, jeho styky s Lužickými Srby prakticky ustaly. Geografické příčiny sehrály roli i při lužických kontaktech J. E. Purkyně, umírněného příznivce myšlenky slovanské vzájemnosti, který ve Vratislavi podporoval také mladé polské studenty. Podobně musíme geografické vlivy hledat i u Fr. L. Čelakovského za jeho vratislavské profesury. Příčiny Čelakovského obliby lužic-

kosrbských studentů je možné také vidět v jeho postupném znechucení Poláky a polským národním hnutím, kteří tvořili zbytek (většinu) jeho vratislavských studentů.

I sám tvůrce myšlenky slovanské vzájemnosti, Ján Kollár, rád podporoval lužickosrbské národní hnutí. Zde sehrál velkou roli i zidealizovaný lužickosrbský původ jeho (po většinu života spíše platonické) lásky Míny. František Palacký se do kontaktu s Lužici dostal kvůli shánění materiálů pro svou historickou činnost, později také díky své činnosti politické a národní (jak Čechy, tak Lužickými Srby byl vnímán jako vůdce českého národa).

Osobní zájem o Lužici jevil František Příhonský a František Náhlovský, tento zájem byl samozřejmě umocněn jejich jmenováním do funkce představeného Lužického semináře. Výjimečná je osoba Františka Douchy: ten nebyl slavistickým odborníkem, Lužickými Srby se nezabýval z titulu určité funkce nebo díky geografické blízkosti svého působiště k Lužici. Zájem o Lužické Srby, vyvolaný vlastně náhodnou událostí, byl srdečný a osobní. Františka Douchu tak můžeme vidět jako předchůdce českých sorabistů pozdějších období, jejichž zájemem (nebo i povoláním) byli výhradně nebo téměř výhradně Lužičtí Srbové.

Lužické styky většiny ostatních zmiňovaných osob tvořily spíše krátkou epizodu, často nepříliš významnou v jejich životě.

Na straně Lužických Srbů samozřejmě musíme v první řadě zmínit studia katolických mladíků v Praze a pobyt v pražském Lužickém semináři. V samotné Lužici však pěstovali kontakty s Čechy až do 20. let 19. století výhradně duchovní (J. B. Fryco, F. J. Lok, J. Žur, H. Lubjenský). Později byli představiteli styků (osobních nebo korespondenčních) s Čechy většinou studenti (H. Zejler, J. A. Smoler do roku 1844, členové spolku Societas Slavica Budissinensis), kteří velmi často ve stycích s českými obrozenci po svém dostudování nepokračovali. Ve 40. letech pak byli v kontaktu s Čechy v první řadě vůdčí lužickosrbské národní organizátoři J. A. Smoler a J. P. Jordan. J. A. Smoler se ve své práci orientoval přímo na Lužické Srby. Korespondenční styky s Čechy, případně jinými Slovy, využíval velmi často jako prostředek k zajištění odbytu svých lužickosrbských knih: svým známým často posílal exempláře nebo ukázkové listy svých děl s prosbou o jejich připomenutí nebo recenzování v novinách a časopisech, doufal, že při malém počtu Lužických Srbů budou rentabilitu lužickosrbských knih zajišťovat jiní Slované. J. P. Jordan naproti tomu ve své činnosti vycházel z širokého slovanského rámce, ve svých vědeckých dílech se věnoval všem slovanským národům. V kontaktu s Čechy tak byl často v souvislosti se svou slavistickou činností: sháněl například materiál a příspěvky pro svůj slavistický časopis.

5.2 Forma styků

Většinou šlo o výuku a výchovu lužickosrbských studentů ze strany Čechů, a to v pražském Lužickém semináři (Dobrovský, Hanka a samozřejmě Příhonský, Náhlovský) nebo na univerzitě ve Vratislavi (Purkyně, Čelakovský), a dále o korespondenci. V ní Lužičtí Srbové většinou informovali Čechy o dění v Lužici, Čechové zase Lužickým Srbům dávali podněty k další národní činnosti a posílali jim také často slovanské knihy (dopisů psaných Čechy Lužickým Srbům se však zachoval daleko menší počet než dopisů psaných Lužickými Srby Čechům). Osobní krátkodobé návštěvy Čechů a Slováků v Lužici (Dobrovský, Štúr, opakovaně Palacký, krátce Čelakovský a Purkyně) nebo Lužických Srbů v Čechách (Smoler r. 1843, Jordan r. 1845 a 1846) nebyly pro zkoumané období rozhodující.

Nelze zapomenout ani na zmínky o Lužických Srbech v českých knihách nebo časopisech. Jednalo se nejprve o stati a zmínky v článcích a knihách širšího slavistického rámce (Dobrovský, Šafařík).

Tak byla určitým způsobem propagována existence Lužických Srbů v slovanském světě, zároveň byly tyto knihy velmi důležité pro samotné Lužické Srby, neboť historie nebo literární historie se u Lužických Srbů v 1. polovině 19. století prakticky nepěstovala.

V časopisech docházelo zprvu o otiskování lužických národních písní nebo dopisů Lužických Srbů do Čech. Prvním větším původním článkem o Lužických Srbech v českých časopisech byl cestopis Ludovíta Stúra z roku 1839, následně se předním informátorem o dění v Lužici stal František Doucha.

5.3 Cíle a výsledky styků

Konkrétní cíle jednotlivých českých obrozenců se samozřejmě částečně lišily, jak je dáno z jejich rozdílných podnětů. Na jedné straně můžeme vidět především snahu o vědecké popsání lužickosrbského národa, jeho jazyka a literatury a o zpoučkování Lužických Srbů v Čechách a v zahraničí. Vědecké stati českých autorů o Lužici a jejích obyvatelích měly svůj značný význam až do konce 40. let 19. století, tedy do doby, kdy se zrodila odborná vědecká činnost mezi samotnými Lužickými Srby.

Většina Čechů však usilovala především nebo výhradně o podnícení a podporu růstu národního uvědomění v Lužici. V té souvislosti působili Češi většinou na několik mladých nadaných Lužických Srbů, kterým dodávali vědomí slovanské sounáležitosti a potřebné sebevědomí k národní činnosti. Přes nesrovnatelně menší počet příslušníků lužickosrbského etnika neexistovaly mezi počínajícím národním hnutím Lužických Srbů a situací v Čechách přibližně o čtvrt století dříve zásadnější rozdíly. České národní hnutí tedy bylo pro Lužické Srby úspěšným příkladem.

Za výsledek česko-lužických styků tak můžeme považovat celý urychlený vzestup národního uvědomění v Lužici 40. let 19. století, který se projevil reformou pravopisu, zakládáním pěveckých koncertů (po českém příkladu) a konečně založením Mačicy Serbskeje, vědecké a národní instituce, na jejímž vzniku měly podíl rady Čechů Srbům i příklad obdobné instituce, Matice české. Češi tak určitým způsobem katalyzovali a urychlili národní hnutí v Lužici, které by bez jejich pomoci pravděpodobně probíhalo pomaleji.

Úlohu Čechů v rozvoji národního hnutí v Lužici uznávali i sami Lužičtí Srbové a častokrát to při nejrůznějších příležitostech dávali najevo. Jako příklad za všechny citujeme J. A. Smolera v dopise J. E. Purkyňovi z 22. 3. 1846: „*Ja so stajnje bohu džakuju, zo je mje z Wami a z kn. Čelakovskim zeznač da; přetož, hdy by so to njestato, da z našim Serbstwom nihdy tak pospěchato njeby, kaž sebi to něktole khwalic můžemy. Toho dla dyrbju so wuznač: Našu mudrosć mamy z Čech a najwubjernaša pomoc so nam wot Čechow dóstawa.*“

5.4 Postavení česko-lužických styků v kontextu styků s jinými Slovany

Česko-lužické styky měly mezi styky Lužických Srbů se slovanskými národy výsadní postavení. Všichni příslušníci inteligence z řad katolických Lužických Srbů prošli pražským Lužickým seminářem a přímo tak na ně mohla zapůsobit národní atmosféra v Čechách. Evangelické Lužické Srby z Pruska zase mocně ovlivnili Čelakovský a Purkyň ve Vratislavi. Na evangelické Srby ze saské Lužice, kteří byli členy spolku Societas Slavica Budissinensis, po určitý čas působili svými dopisy jejich slovenští přátelé. Lužičtí Srbové byli o slovanském dění informováni často z českého tisku nebo ze zpráv v české korespondenci. Na Lužické Srby činily silný dojem české knihy se zmínkami o jejich národu. Ačkoliv Lužici navštěvovali i polští a ruští slavisté a po návratu domů o tom někdy sepsali podrobné články, tyto články většinou v Lužici známy nebyly.

Co se týče otázky, zda i v česko-lužických stycích 1. poloviny 19. století existovala nějaká specifika mezi vztahy česko-slovanskými, pravděpodobně nehrál zvláštní roli fakt, že jsou Lužičtí Srbové jazykově Čechům blíže než třeba Rusové. Nezapomínalo se však na skutečnost, že Lužice bývala součástí českého království a v srdcích českých vlastenců snad zůstávala touha po opětovném připojení Lužice k Čechám: tak například František Sláma o jme-

nování J. Jungmanna prefektem (1834) napsal: „*Snad kdybychom byli Lužici při těchto okolnostech zas ke koruně dostali, nebyla by nás ta zpráva takovou radostí naplnila.*“²⁶¹ V neposlední řadě pak Čechy ve vztahu k Lužici motivovala snaha pomoci malému slovanskému národu, který se teprve od 30. let 19. století začal probouzet. Rozvoj literatury v lužické srbštině rádi viděli všichni slovanští vlastenci, i ti, kteří byli zastánci teze o 4 spisovných slovanských jazycích (čeština, polština, ilyrština, ruština). Z jazykovědného hlediska byla řeč Lužických Srbů zajímavá jako jazyk zhyzděný velkým množstvím germanismů, ve kterém se však zachovaly staré slovanské gramatické jevy v nejčistší podobě.

5.5 Rozbor vývoje česko-lužických styků po roce 1849

Po revolučních letech 1848–9 došlo k výraznému poklesu česko-lužických styků. V 50. letech (až na první články Michala Hórniky, pozdějšího vůdce lužickosrbského národního obrození) téměř chybí zmínky o Lužici v českém tisku. Většina uvedených obrozenců (výjimkou je pouze Václav Hanka) si přestala dopisovat s Lužickými Srby. Můžeme se pokusit popsat několik příčin poklesu česko-lužických styků po roce 1849:

- Politická reakce ve formě Bachova absolutismu znamenala oslabení národní činnosti v českých zemích, především jejích vnějších projevy, tedy styků s příslušníky dalších slovanských národů.
 - Nástup reakce v Sasku zapříčinil také snížení národní činnosti v Lužici (i když ne v tak výrazné podobě jako v Čechách). Styky se slovanskými zeměmi byly německými novinami kritizovány jako zhoubný panslavismus.
 - Po revolučním roce 1848 ztratila idea všeslovanské vzájemnosti aktuální význam, po vzrůstu národního hnutí během revoluce 1848/9 zanikl teoretický „slovanský národ“.
 - Lužickosrbské národní hnutí dosáhlo vyvrcholení fáze svého bouřlivého rozvoje založením Mačicy Serbskeje roku 1847 a událostmi let 1848–9 (i když její požadavky byly splněny jen v částečné míře). Ze strany Čechů odpadla potřeba podporovat rodící se lužickosrbské národní hnutí, ze strany Srbů odpadla potřeba informovat Čechy o svých národních pokrocích.
 - Fr. L. Čelakovský a J. E. Purkyň přestali být po odchodu z Vratislavi v bezprostředním kontaktu s Lužickými Srby. Lužičtí studenti ve Vratislavi přestali být vychováni ke slovanskému uvědomění a nepěstovali styky s Čechy. Studentům z pruské Lužice navíc bylo opět umožněno studovat na univerzitě v Lipsku.
 - Jeden z dvou hlavních představitelů lužickosrbského národního obrození a také česko-lužických styků Jan Pětr Jordan přesídlil do Prahy a přestal pracovat ve prospěch lužickosrbského národa. Jeho osobu po roce 1848 tedy nelze brát jako představitel česko-lužických styků.
 - Druhý vůdčí představitel Lužických Srbů Jan Arnošt Smoler nadále pokračoval v práci pro lužickosrbský národ a snad ještě více prohloubil svou slavistickou činnost, odklonil se však od orientace na Čechy a začal se upínat na Rusko (prosazoval například – i když neúspěšně – zavedení cyrilice do lužickosrbského pravopisu). Proto například jediný z Čechů, s nímž udržoval korespondenci po roce 1860, byl rusofil František Jezbera.
- Trvalo tedy určitou dobu, než vyrostla další generace lužickosrbských autorů v čele s Michalem Hórnikem, jež pak opět obnovila pěstování česko-lužických styků. Tehdy došlo zároveň k uvolnění politických poměrů v Čechách a k novému rozvoji národní práce v Lužici. Česko-lužické styky však ve 2. polovině století ztratily svůj jednoznačný primát mezi slovansko-lužickými styky, situace v Lužici začala být více ovlivňována Poláky (především A. Parczewski) a Rusy. Teprve v 80. letech začaly být česko-lužické styky masivně propagovány Adolfem Černým, jenž jako první lektor sorabistiky vychoval další generaci příznivců česko-lužickosrbské vzájemnosti, takže se nejpozději v meziválečné době stali opět hlavními podporovateli Lužických Srbů.

261) Fr. Sláma K. A. Vinařickému, leden 1835. VLADYKA (1947), s. 154. Srovnej výše i slova Dobrovského o připojení Lužice k Čechám (ta byla psána ovšem v záchvatu duševní choroby).

Použitá literatura

- BECHYŇOVÁ, HAUPTOVÁ (1961): *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým*, k vydání připravily VĚNCESLAVA BECHYŇOVÁ a ZOE HAUPTOVÁ, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.
- BÍLÝ (1915): *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*. Vydal FRANTIŠEK BÍLÝ, díl 3: *Dopisy z let 1842–1849*, Praha 1915.
- BOHÁČ (1982): ZDENĚK BOHÁČ, *Ze stawiznow Serbskeho seminara w Praze*, Serbska Protyka 1982, Budyšin 1981, s. 52–53.
- BOHÁČ (1993): ZDENĚK BOHÁČ, *Čechy a Lužice*, Tišnov: Sursum – Budyšin: Towarstwo Cyrila a Metoda, 1993.
- BRANDL (1883): VINCENC BRANDL, *Život Josefa Dobrovského*. Zvláštní otisk ze Sborníku Matice moravské, Brno: Matice moravská, 1883.
- BRANKAČK (1992): ACHIM BRANKAČK, *Serbske stawizny. Wot Wienskeho kongresa hač do přenjeje swětoweje wójny. Šulerski zešiwk za 8. lětnik na serbskich šulach – 2. zešiwk*, Budyšin: Ludowe nakladnistwo Domowina, 1992.
- CYŽ (1966): JAN CYŽ, *Jan Arnošt Smoler. Wobrys jeho žiwjenja a skutkowanja. 1. džěl – Lěta kubtanja*, Budyšin: Ludowe nakladnistwo Domowina, 1966.
- CYŽ (1970): JAN CYŽ, *Smolerjowa korespondenca ze słowaskimi a čěskimi wótčincami*, Lětopis A, 17, 1970, č. 2, s. 232–249.
- ČERNÝ (1890). VÁCLAV ČERNÝ, *Několik listů spisovatelův a vlastencův našich do Lužice*, Hlídko literární 7, 1890, s. 328 ad.
- ČERNÝ (1910): ADOLF ČERNÝ, *Vlastní životopis Jana Arnošta Smoleře*, Slovanský přehled 12, 1910, s. 6–11, 62–69, 204–212.
- ČERNÝ (1912): ADOLF ČERNÝ, *Lužice a Lužičtí Srbové*, Praha: J. Otto, 1912.
- ČERNÝ (1918, 1945): ADOLF ČERNÝ, *Lužická otázka*, Plzeň: Karel Beniško, 1918; 2. vyd., Praha: Společnost přátel Lužice, 1945.
- DAVID (1946): JOSEF DAVID, *Lužičtí Srbové*, 2. vyd., Praha: Společnost přátel Lužice, 1946.
- DVOŘÁKOVÁ (1976): ZORA DVOŘÁKOVÁ, *František Matouš Klácel*, Praha: Melantrich 1976.
- FASKA (1999): HELMUT FASKA, *Jan Bjedrich Fryco – serbski patriot a kodifikator delnjoserbskeje spisowneje řeče*, Rozhled. Serbski kulturny časopis 1999, č. 9, s. 322–328.
- FILIPOVÁ (2000): HELENA FILIPOVÁ, *Dějiny literatury Lužických Srbů*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2000.
- FORST (1986): VLADIMÍR FORST, *Ludovít Štúr*, Praha: Melantrich, 1986.
- FRANCEV (1905): V. A. FRANCEV, *Pisma k V. Gankě iz slawjanskich zemel*, Varšava 1905.
- FRINTA (1955): ANTONÍN FRINTA, *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.
- HALAS (1987): FRANTIŠEK X. HALAS, *Soupis korespondence Jana Evangelisty Purkyně*, Praha: Academia, 1987.
- HARTSTOCK (1977): ERHARD HARTSTOCK, *Die sorbische nationale Bewegung in der sächsischen Oberlausitz 1830–1848/49*, Budyšin: Ludowe nakladnistwo Domowina 1977.
- HAVRÁNEK (1953): FRANTIŠEK HAVRÁNEK, *Význam Josefa Dobrovského pro slovanskou jazykovědu*, in: *Josef Dobrovský 1753–1953. Sborník studií dvoustému výročí narození*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 97–116.
- HIKL (1920): FRANTIŠEK HIKL, *Listy českého probuzení*, Praha: F.Topič, 1920.
- HÓRNIK (1856): MICHAEL HÓRNIK, *Řeč a písemnictví Srbův Lužických*, Časopis Musea Království českého 30, 1856, 1, s. 58–80.
- HROCH (1999): MIROSLAV HROCH, *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, 2. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.
- HUČKO (1988): JÁN HUČKO, *Život a dielo Ludovíta Štúra*, 2. vyd., Martin: Osveta, 1988.
- JOHANIDES (1976): JOSEF JOHANIDES, *František Vladislav Hek*, Praha: Melantrich, 1976.
- JOHANIDES (1981): JOSEF JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, Praha: Melantrich, 1981.
- KALESNÝ (1957): FRANTIŠEK KALESNÝ, *Wo słowasko-serbskich a serbsko-ruskich počahach w počajcy 19. wěka*, Rozhled. Časopis za serbsku kulturu 1957, s. 355–359.
- KAPITÁN (1945): JIŘÍ KAPITÁN, *Srbská Lužice. Severozápadní hlídka slovanská*, Varnsdorf: Severočeské nakladatelství, 1945.
- KAPRAS (1935): JAN KAPRAS, *Lužice a český stát. K třístému výročí Pražského míru*, Praha: Společnost přátel Lužice, 1935.
- KOŘALKA (1998): JIŘÍ KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha: Argo, 1998.
- KRBEC (1970): MOJMÍR KRBEC, *Vzájemná korespondence F. M. Pelcla s K. G. Antonem*, in: Sborník Literárního archivu č. 5, 1970, s. 119–131.
- KRBEC (1972): MOJMÍR KRBEC, *Dopisy J. B. Dlabače K. G. Antonovi (k 150. výročí smrti J. B. Dlabače)*, Strahovská knihovna 7, 1972, s. 135–189.
- KRBEC, MICHÁLKOVÁ (1959): MIROSLAV KRBEC, VĚRA MICHÁLKOVÁ, *Der Briefwechsel zwischen Josef Dobrovský und Karl Gottlob von Anton*, Berlin: Akademie-Verlag, 1959.
- KUNCA (1995): PETR KUNZE, *Jan Arnošt Smoler. Ein Leben für sein Volk*, Budyšin: Ludowe nakladnistwo Domowina, 1995.
- KUNCA (1997): PETR KUNZE, *K předstawiznam Mačicy Serbskeje*, Rozhled. Serbski kulturny časopis 1997, č. 3, s. 82–85.
- KUNCA (2001): PĚTR KUNCA, *Wuznam serbskich towarstwow za narodne wozrodženje Serbow*, Rozhled. Serbski kulturny časopis 2001, č. 7–8, s. 277–285.
- LANŠTJÁK (1974): K. P. LANŠTJÁK, *Pěvec „Slávy dcery“ a Lužičtí Srbové*, Přehled lužickosrbského kulturního života, 21–22, 1974, s. 12–16.
- LEBEDA (1976): JOSEF LEBEDA, *Vzpomínka na Františka Palackého (1798–1876)*, Přehled lužickosrbského kulturního života, 1976, s. 6–7 [článek s totožným textem v Přehled lužickosrbského kulturního života, 1977, s. 10–12]
- LEBEDA (1979): JOSEF LEBEDA, *Josef Dobrovský a Lužice*, Rozhled. Časopis za serbsku kulturu, 29, 1979, č. 2, s. 79–80.
- LEBEDA (1980): JOSEF LEBEDA, *Ročnica dawno zemřeteho přecela Serbow*, Rozhled. Časopis za serbsku kulturu, 30, 1980, č. 9, s. 358–360.
- LEBEDA (2003): JOSEF LEBEDA, *Menší výročí velkého Čechoslovana Františka Palackého (i s přihlédnutím k jeho vztahům k Lužickým Srbům a Lužickým Srbům k němu)*, Česko-lužický věstník, 13, 2003, č. 9, s. 78–81.
- LEBEDA (2004): JOSEF LEBEDA, *Stručný přehled života a díla Josefa Dobrovského se zvláštním ohledem na jeho lužické zájmy pro jeho další závažné výročí následující v krátké době (na paměť 175. výročí úmrtí Josefa Dobrovského)*. Česko-lužický věstník, 13, 2003, č. 9, s. 78–81.
- Lexikon české literatury*, 1,2,3, Praha: Academia, 1985, 1993, 2000.
- LORENCOVÁ (1955). MIROSLAVA LORENCOVÁ, *Václav Hanka a Lužičtí Srbové*, Lětopis Institutu za serbski ludospyt, rjad A, 3, 1955, s. 155–205.
- LOUŽIL (1978): JAROMÍR LOUŽIL, *Bernard Bolzano*, Praha: Melantrich, 1978.
- MALÝ (1935): FRANTIŠEK MALÝ, *Lužické vzpomínky*, Praha: Kolo lužických spisovatelů, 1935.
- MAŠTÁLKO (1946): JOSEF MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, 2. vyd., Česká Lípa: J. Künster, 1946.
- MORÁVEK (1948): ANTONÍN MORÁVEK, *Lužický seminář v Praze* [sepsáno 1924], in: ANTONÍN MORÁVEK, VLADIMÍR ZMEŠKAL, *Lužický dům v Praze (1728–1948)*, Praha: Společnost přátel Lužice 1948.
- MRUŠKOVIČ (1980): VILIAM MRUŠKOVIČ, *Slovensko-lužickosrbske literárne vzťahy*, Martin: Matica slovenská, 1980.

- MUDRA (1967): JIŘÍ MUDRA, *F. V. Hek a Lužica*, Rozhled, časopis za serbsku kulturu, 18, 1967, č. 6, s. 224–228.
- MUDRA (1980): JIŘÍ MUDRA, *J. V. Frič a Serbja*, Rozhled, časopis za serbsku kulturu, 30, 1980, č. 3, s. 114–115.
- MUKA (1891): ARNOŠT MUKA, *Žiwjenje a skutki Handrije Zejlerja*, in: HANDRIJ ZEJLER, *Zhromadžene spisy IV*, Budyšin 1891, s. 431–459.
- MUSIAT (1997): SIEGMUND MUSIAT, *Maćica Serbska/Mašica Serbska z. t. Krótki zarys stawiznow składnostneje lětušeje 150. róčnicy založenja*, Rozhled. Serbski kulturny časopis 1997, č. 1, s. 2–5.
- MUSIAT (2001): SIEGMUND MUSIAT, *Sorbische/wendische Vereine 1716–1937*, Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 2001.
- NOVÁČEK (1898): *Františka Palackého korespondence a zápisky, 1: Autobiografie a zápisky do roku 1863*, k tisku připravil VOJTĚCH JAROMÍR NOVÁČEK, Praha 1898.
- NOVOTNÁK (1945): MILIDUCH M. NOVOTNÁK, *Lužičtí Srbové*, Praha: Fr. Kosek, 1945.
- NOWOTNY (1956/57): PAWOL NOWOTNY, *Ludowit Štúr pola Lužiskisch Serbow*, Lětopis Institutu za serbski ludospyt, rjad A, 4, 1956/1957, s. 89–106.
- NOWOTNY (1965): PAWOL NOWOTNY, *Listy pisane serbskemu gymnazialnemu towarstwu w Budyšinje z lět 1839–1850*, Lětopis Institutu za serbski ludospyt rjad A, 12, 1965, č. 2, s. 184–245.
- Nowy biografiski slownik k stawiznam a kulturje Serbow*, Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 1984. Hesla z oboru česko-lužických styků zpracoval ZDENĚK BOHÁČ.
- Ottův slovník naučný*. Praha 1888–1908. Hesla z oboru dějin a literatury Lužických Srbů zpracoval ADOLF ČERNÝ.
- PALACKÝ (1872): FRANTIŠEK PALACKÝ, *Radhost. Sbirka spisův drobných z oboru řeči a literatury české, krásovědy, historie a politiky, 2: Spisy z oboru historie*, Praha 1872.
- PALACKÝ (1874): FRANZ PALACKÝ, *Gedenblätter. Auswahl von Denkschriften, Aufsätzen und Briefen aus den letzten fünfzig Jahren*, Prag 1874.
- PALACKÝ (1903): *Františka Palackého spisy drobné, 3: Spisy aesthetické a literární*, uspořádal a úvody opatřil LEANDR ČECH, Praha 1903.
- PÁTA (1919): JOSEF PÁTA, *Z českého listowanja Jana Arnošta Smolerja. Přinošk k stawiznam česko-serbskich počahow*, Budyšin 1919.
- PÁTA (1922): JOSEF PÁTA, *Dodawk k českemu listowanju J. A. Smolerja*, Časopis Maćicy Serbskeje 1922, s. 71–80.
- PÁTA (1923): JOSEF PÁTA, *Neznámé listy lužického buditele Handrije Lubjného do Čech. Příspěvek k dějinám lužického obrození*, Časopis pro moderní filologii 1923, s. 30–40, 116–124.
- PÁTA (1923/24): JOSEF PÁTA, *Lužickosrbské národní obrození a československá účast v něm*, Slavia, 2, 1923/24, s. 344–370.
- PÁTA (1925): JOSEF PÁTA, *Úvod do studia lužickosrbského písemnictví. Kriticko-bibliografický přehled posavadních prací o lužickosrbském písemnictví*, Praha: Filosofická fakulta University Karlovy, 1925.
- PÁTA (1929a): JOSEF PÁTA, *Josef Dobrovský a Lužice*, in: *Josef Dobrovský 1753–1829. Sborník statí k stému výročí úmrtí Josefa Dobrovského. K I. sjezdu slovanských filologů v Praze (6.–13. 10. 1929)*, Praha 1929, s. 259–276.
- PÁTA (1929b): JOSEF PÁTA, *Josef Dobrovský a Lužice*, Praha: Česko-lužický spolek „Adolf Černý“, 1929.
- PÁTA (1935): JOSEF PÁTA, *Lužice, Československo a Slovanstvo*, Praha: Společnost přátel Lužice, 1935.
- PÁTA (1936): JOSEF PÁTA, *Smoler-Hórnik-Muka*, in: *Tvárcové dějin V.*, Praha 1936.
- PÁTA (1937a): JOSEF PÁTA, *Lužické statí*, K životní padesátce autorově vydali jeho žáci a přátelé, Praha 1936.
- PÁTA (1937b): JOSEF PÁTA, *Jan Ev. Purkyně a Lužičtí Srbové*, in: *Jan Evangelista Purkyně 1787–1937. sborník statí k 150. výročí narození slavného učence*, Praha: Purkyněova společnost, 1937, s. 260–285.
- PÁTA (1938): JOSEF PÁTA, *Jan Kollár a lužičtí Srbové*, in: *Slovanská vzájemnost 1836–1936. Sborník prací k 100. výročí vydání rozpravy Jana Kollára o slovanské vzájemnosti*, Praha 1938, s. 281–294.
- PÁTA (1946): JOSEF PÁTA, *Lužice. Odkaz národu*, Praha: Společnost přátel Lužice, 1946 [posmrtné vydání, sepsáno 1938].
- PÁTA (1947/48): JOSEF PÁTA, *Nové příspěvky k dějinám slovanské literární spolupráce v XIX. stol.*, Slavia 18, 1947/48, s. 356–389.
- PAUL (1931): KAREL PAUL, *P. J. Šafařík a lužičtí Srbové*, Časopis pro moderní filologii, 17, 1931, s. 177–182, 311–316.
- PAUL (1961): KAREL PAUL, *Pavel Josef Šafařík. Život a dílo*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.
- PETR (1960): JAN PETR, *Z archivu pražské „Serbowky“*, Slavia 29, 1960, s. 129–133.
- PETR (1961a): JAN PETR, *Šafaříkův přínos k rozvoji sorabistiky*, Slawica Pragensia 3, 1961, s. 31–40.
- PETR (1961b): JAN PETR, *K ohlasu Šafaříkova díla v Lužici*, Slavia 30, 1961, 2, s. 312–317.
- PETR (1963): JAN PETR, *Úvod do politických a kulturních dějin Lužických Srbů*, Praha: Karlova universita, 1963.
- PETR (1968): JAN PETR, *Lužickosrbská literatura*, Praha: Slovanská knihovna, 1968.
- PETR (1972): JAN PETR, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- PETR (1979): JAN PETR, *Křescan Bohuwěr Pful. Žiwjenje a skutkowanje serbskeho prócowarja*, Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 1979.
- PETR (1987): JAN PETR, *Hornolužický knihopis H. A. Krygara v Čelakovského pozůstalosti*, Slavia 56, 1987, s. 141–145.
- PETR (1988a): JAN PETR, *F. L. Čelakovský a slovanská jazykověda*, in: *Práce z dějin slavistiky XI. Slavistický odkaz Františka Ladislava Čelakovského*, Praha: Universita Karlova, 1988, s. 5–62.
- PETR (1988b): JAN PETR, *Čelakovský a Lužičtí Srbové*, in: *Práce z dějin slavistiky XI. Slavistický odkaz Františka Ladislava Čelakovského*, Praha: Universita Karlova, 1988, s. 5–62.
- ROSENBAUM (1992): ZDENĚK ROSENBAUM, *Doslov*, in: *Spisy Pavla Jozefa Šafárika I. Dejiny slovanského jazyka a literatury všetkých nárečí*, Košice: Východoslovenské nakladateľstvo, 1992, s. 360–383.
- Serbski biografiski slownik*, Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 1969.
- SKWARLOVÁ, MAKOVCOVÁ (1985): ALENA SKWARLOVÁ, KVVĚTUŠE MAKOVCOVÁ, *Katalog knihovny Františka Palackého*, Sborník Národního muzea, řada C – literární historie 30/1985.
- SLAVÍK (1975). BEDŘICH SLAVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha: Vyšehrad, 1975.
- STRAKA (1922): CYRIL A. STRAKA, *Literární styky Prahy s Lužicí v době obrozenecké – Bohumír Jan Dlabáč*, Česko-lužický věstník 1922, s. 46–49.
- ŠOĽTA, ZWAHR (1975): JAN ŠOĽTA, HARTMUT ZWAHR, *Stawizny Serbow, Zwjazk 2: Wot 1789 do 1917*, Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 1975.
- URBAN (1997): ZDENĚK URBAN, *Český podíl na vzniku a činnosti Matice lužickosrbské*, Lětopis, 44, 1997, č. 2, s. 22–30.
- VLADYKA (1947): JOSEF VLADYKA, *Josef Jungmann. Služebník i pán české řeči*, Praha: Práce, 1947.
- VLÁŠEK (1987): *Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*. Hesla z lužickosrbské literatury zpracoval JOSEF VLÁŠEK, Praha: Odeon, 1987.
- WAJS (1968), MILOSAV WAJS, *Jan Kollár a Lužica. K 150. ročnici jeho přebýwanja w Jenje w l. 1817–9*, Rozhled. Časopis za serbsku kulturu 18, 1968, č. 5, s. 171–2.
- WÖLKE (2003): SONJA WÖLKE, *Die Sorabistik und Josef Dobrovský. Zur Rezeption von Dobrovskýs „Lehrgebäude der Böhmischen Sprache“ in der obersorbischen Grammatikschreibung*, Lětopis, 50, 2003, č. 1, s. 24–32.

ZÁVODSKÝ (1982): ARTUR ZÁVODSKÝ, *František Ladislav Čelakovský*, Praha: Melantrich, 1982.

ZEIL (1967a): WILHELM ZEIL, *Bolzano und die Sorben. Ein Beitrag zur Geschichte des „Wendischen Seminars“ in Prag zur zeit der josedinischen Aufklärung und der Romantik*, Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 1967.

ZEIL (1967b): WILHELM ZEIL, *Serbski seminar w Praze w přernej položcy 19. lěstotka*, Rozhled, časopis za serbsku kulturu, 17, 1967, č. 1, s. 8–19.

ZMEŠKAL (1931): VLADIMÍR ZMEŠKAL, *Hórnikova lužická knihovna v Praze*, Praha: Česko-lužický spolek „Adolf Černý“, 1931.

ZMEŠKAL (1945): VLADIMÍR ZMEŠKAL, *Lužice v obrazech*, 3. vyd., Praha: Společnost přátel Lužice, 1945.

ZMEŠKAL (1948): VLADIMÍR ZMEŠKAL, *K stému výročí založení „Serbowky“*, přetisk z Lužickosrbského věstníku, 1947, č. 1, in: ANTONÍN MORÁVEK, VLADIMÍR ZMEŠKAL, *Lužický dům v Praze (1728–1948)*, Praha: Společnost přátel Lužice 1948.

ŽÁČEK (1979): VÁCLAV ŽÁČEK, *Josef Václav Frič*, Praha: Melantrich, 1979.

ŽÁČEK (1987): VÁCLAV ŽÁČEK, *Jan Evangelista Purkyně*, Praha: Melantrich 1987.

SERBSKE SPĚVY

Hdžež so módrja, zelenja. Wječor je blisko

Kinga Kijová

Než přejdu k samotným písním, pokusím se je krátce rozdělit, tak abych čtenáři ukázala rozmanitost jejich tematiky.

Písně lze rozdělit na duchovní a světské. Část náboženských písní dostala nový text a stala se písněmi světskými. To má místo zejména v případě sváteční obchůzky, nejlepším příkladem jsou koledy nebo rodné slavnosti jako jsou křtiny, svatba, pohřeb.

Zvláštní skupinou jsou *Pokěrlušje*. Počítají se mezi písně světské, ale jsou spojené s písněmi církevními. Zpívány jsou obvykle v neděli před polednem, poté se odchází do kostela.

Největší skupinu tvoří písně světské, složené anonymními autory, čili písně lidové. Lid si osvojil hudbu patřící do vysoké kultury, zjednodušil ji, připojil vlastní text, nebo tvořil na podkladě své fantazie. Romantismus a národní obrození bylo pro profesionální umělce popudem k čerpání z lidového umění. Inspirováni lidovou hudbou, vytvořili skladatelé velký počet písní založených na lidové melodice. Viditelné je to zvláště na případech Lužice. Byly tak podobné lidovým, že časem nebylo možné je oddělit, i když se profesionální písně vyznačují komplikovanější melodickou linkou a jejich text má větší vypovídací hodnotu. Autorem největšího počtu těchto písní je často mnou připomínaný Handrij Zejler. Jeho písně se posluchačům líbily natolik, že dnes patří do kánonu lužickosrbských zpěvů a jsou součástí lidové hudby.

Písně je možné rozdělit na vokální (zpívá pouze jeden zpěvák), duety (dvě osoby předvádějí formu zpívaného dialogu) a sborové (více osob zpívá současně) či instrumentální (hraje pouze hudební nástroj bez zpěvu) nejčastěji uzpůsobené k tanci. Dalším případem jsou skladby vokálně instrumentální, což znamená, že zpěvák předvádí píseň za doprovodu nástrojů nebo pro změnu hraje hudba a v přestávkách zpěvák prezentuje vokální část.

Lidové písně můžeme rozdělit také podle následujících měřítek: místo, čas či osoba, která je interpretem nebo se kterou je píseň tematicky spojená.

Můžeme rozlišovat:

- písně zpívané při práci na poli nebo pastvě a mající charakter romance či elegie, (přezpólnje)
- krátké popěvky (hrónčka) na skočné melodie, připomínající krakowiaki
- písně k tanci (reje)
- písně svatební, zpívané v různých fázích obřadu: zasnuby, rodičovské požehnání, loučení nevěsty s rodiči a odchod do ženichova domu, čepení
- písně pohřební a spojené se smrtí.
- písně žebrácké (těch se příliš nedochovalo)

Je záhodno ještě vzpomenout písně zpívané na přástkách, zvláště s milostnými náměty.

5. Hdžež so módrja, zelenja

Je to další příklad národní písně. Její text popisuje krásu srbské krajiny: krásné hory, milí lidé, kteří pozdravují v rodné řeči, známý kostel, louky, řeku a všechno, co je srdci nejbližší. Po této stránce připomíná českou národní hymnu.

Hdžež so módrja, zelenja

Allegro moderato

G D C

mf

Hdžež so mó-drja, ze-le-nja na-še
hdžež mje stro-wja ze-tku-jo wzna-tym

G G *cresc.*

ho-ry, haj-ni-šća,
sto-wje kra-je-njo: Tam su mo-je

D G G⁷ Em D G C⁶D⁷ G

f

wje-se-la, tam mje će-hnje, tam chcu ja.

- Hdžež te zwony na cyrkv lubje rěča k wutrobi, do wsy hlada z wječorka pozločana cyrkwička: | Tam su moje wjesela ...
- Hdžež tam kwětki pisane lubje rěča k domjace, hdžež tam naše polo je, žito so tam zmaňuje: | Tam su moje wjesela ...
- Hdžež tam rěka pluskoce přez te hona domowne, hdžež do hatka, do rěčki swěća jasne hwězdzički: | Tam su moje wjesela ...
- Hdžež mje wita narodny dom a towarš zradowny, hdžež te znate holiča k wěncam rutu šćipaja: | Tam su moje wjesela ...

Handrij Zejler

Handrij Zejler

O inspiracích českou hymnou bohužel nevím, ale nedá se to vyloučit. Autorem níže uvedené písně je Handrij Zejler. O Zejlerovi už jsem psala v předchozích částech cyklu, tento autor se však o srbskou hudbu zasloužil obzvláště. Většina z nich vznikla jako výsledek spolupráce s K. A. Kocorem. O Zejlerovi se říká, že byl zakladatelem srbské národní literatury. Působil rovněž jako žurnalista, redigoval časopis *Tydzenska Nowina*. Především byl ale básníkem romantické poezie. S písněmi jeho autorství se setkáváme velice často, jelikož jich autor napsal velký počet a mezi srbským lidem jsou velice oblíbené. Některé byly dokonce uvedeny už ve Smolerových *Pěsničkách* (1841–43) jako lidové.

6. Wječor je blisko

Písní o lásce je v Lužici hodně. Je to spojené s tím, že čas a zájem o tancovačky nebo zpěvy měli hlavně mladí lidé. I dnes má skoro každý mladý člověk zájem o hudbu. Kdysi se skoro povinně zpívalo milované osobě, abyste ji mohli získat, v první řadě se ale zpívalo pro zábavu a společnost, nebo aby práce utíkala rychleji.

Teď se budeme věnovat před měsícem slíbené písničky o lásce: Wječor je blisko.

Hudba je lidová stejně jako i její text. Chlapec se loučí se svou milou a slibuje, že se jí vrátí. Ona tomu ale nevěří. Proč? Protože on pochází z bohaté rodiny.

V dnešní době je manželství lidí z jiných poměrů skoro bezvýhradně přijímáno. Hodnota člověka se neměří jeho majetkem, nýbrž vnitřním bohatstvím. Přesto i dnes je pro mnoho žen naplněním pohádkových snů vzít si bohatého muže. Kdysi situace vypadala zcela jinak. V době kdy tato píseň vznikla (před 20. stoletím), Lužice byla chudá a Srbové národ sedláků. Mohlo by se zdát, že pokud byli skoro všichni sedláky, problémy tohoto druhu skoro nebyly. Opak je pravdou. Vesnická společnost byla rozdělena a ve stejné vsi tak žili bohatí sedláci (bur), kteří měli velké hospodářství, chalupníci, domkáři a pak podruzi, kteří neměli nemovitý majetek a byt si museli najmout a pracovat pro bohaté sedláky. Když se do sebe zamilovali zámožný chlapec a chudé děvče, zejména chlapcovi rodiče s takovým sňatkem nesouhlasili.

Wječor je blisko

Andante animato

D Em D A

Wječor je bli- sko, a slónčko je ni- sko, a

D G A⁷ D

cresc. poco rit.

dyr- bju, ach dyr- bju nět do- moj jěć!

2. Njeplakaj, holčo, ja skoro so wrócu,
ha njedzela ranko zas přijedu.
3. Ludžo su falšni ha tu na zlym swěće,
ha namaj naj' swěru wšak zawidža.
4. Praja, zo chudeho chěžkarja džowku
sej bohatoh bura syn njewozmjje.
5. Njeh woni praja, ha štožkuli chcedža,
ha swojej pak tola mój budžemoj.
z ludu z ludu

Přesto taková manželství byla a právě o tom vypráví tato píseň. Popisuje taky způsob, jak se mladí lidé setkávali. Bývalo to večer nebo v neděli, jinak veškerý čas zabírala práce.

NOVINY

Z DOMOVA

Členové literárního klubu z Olomouce v Horní Lužici

S velkým časovým předstihem – již v polovině prosince – mě požádalo vedení tzv. Literárního klubu v Olomouci, abych jejich členy doprovázela při autobusovém zájezdu do Lužice o Velikonoční neděli 8. dubna 2007.

Na Velký pátek přijel autobus plný turistů z Olomouce. Byli mezi nimi pracovníci tamní Univerzity Palackého, lékaři, učitelé atd. Dvě hodiny trvala beseda, při které se promítaly videofilmy, byly vystaveny lužickosrbské časopisy a knihy a mé dřevorezby s lužickosrbskými motivy.

Vyjeli jsme v neděli 8. dubna v půl osmé přes Varnsdorf do Budyšina. Cestou jsme viděli budovu Staškova gymnázia, kde v poválečných letech studovalo několik set chlapců a děvčat z Horní Lužice. Přes Löbau (Lubij) jsme dojeli asi v 9 hod. do Budyšina. Prošli jsme se historickým centrem Budyšina a setkali se se skupinou jezdců u mostu Míru, kteří směřovali do Radworja. Po návratu do autobusu jsme jeli po dálnici do obce Delni Wujězd (Uhyšt).

V Zejčicích jsme obdivovali průvod „jěcharjow“ z nedalekých Chróscic. Prohlédli jsme si školu [v Chróscicích – pozn. red.], nazvanou podle básníka Jurije Chěžky, postáli jsme u hrobu spisovatele Jurije Brězana. V Pančicích-Kukově jsme navštívili klášter Mariina Hwězda. Jeli jsme kolem „Šule Čišinskeho“, jejíž smutný osud je – zdá se – rovněž zpečetěn. Přijeli jsme do Njebjelčic

a já jsem moravské účastníky upozornil, že tato pěkná, ale nepříliš velká vesnice je nejzápadnější výspa slovanského osídlení v Lužici (a v celém Německu). Přes Pěskecy jsem pokračovali v cestě do poutního kostela v obci Róžant.

Jako obvykle byl nejsilnějším zážitkem krátký pobyt v Ralbicích. Největší počet jezdců, kteří ve skupinách odjízděli na dvánáctikilometrovou cestu do Kulowa, a stovky bílých křížů – to je vždycky pro návštěvníky z Čech něco mimořádného.

Přes vesničku Jitk jsme přijeli do Rakec. Vyprávěl jsem do mikrofonu o Krabatovi – o tom, který byl výtvozem lidové fantazie (narodil prý se právě v Jitku), a o skutečné historické postavě (chorvatský plukovník Ivan Šadović, který dostal za věrné služby saskému kurfiřtovi v boji proti Turkům u Vídně vesnici Wulke Ždžary a zemřel v roce 1704).

Vynechali jsme z časových důvodů Radwor a dojeli jsme přes Smochčicy k Památníku tisíciletí (socha sv. Cyrila a Metoděje). Shodou okolností nás právě poblíž sousoší slovanských věrozvěstů míjelo procesí velikonočních jezdců z farnosti Bačoň a Radwor. Tento závěrečný zážitek – pomník a dvě skupiny jezdců – byl důstojným zakončením celého zájezdu.

PhDr. František VYDRA, Chrastava (red. zkráceno)

Z HORNÍ LUŽICE

Budyšínská kancelář Sylwestra Chruszcze končí svou činnost. Poslanec evropského parlamentu zastupuje konzervativní Ligu polských rodin. Kancelář byla otevřena před dvěma lety a podpořovala iniciativy na ochranu Lužických Srbů.

(SR 13. 5.) odo

V Chrosčicích se v červenci bude opět konat **Mezinárodní folklórní festival**. Poprvé zde také vystoupí hosté z Dolní Lužice z Hochozy. (SR 13. 5.) odo

Domowina dostala od České strany sociálně-demokratické dar 50 000 Kč. Tyto peníze se mají použít na **potřeby lužickosrbského školství**. (SR 13. 5.) odo

Do budovy **chrosčické školy** pravděpodobně přesídlí družina. V mateřské škole není dost místa, a proto se počítá s přemístěním družiny do prázdných místností od 1. září. (SR 13. 5.) odo

Pětr Cyž byl na další dva roky opět zvolen **předsedou** Svazu lužickosrbských pěveckých spolků (Zwjazk serbskich spěwnych towarstwow). Do svazu náleží 20 lužických sborů s více jak 500 zpěváky. (SR 13. 5.) odo

Poradní výbor Evropské rady pro prosazení rámcové **úmluvy o ochraně národnostních menšin** kritizoval Německo, že mu chybí účinné páky k podpoře menšinového školství. Členové výboru loni navštívili také Lužici. (SR 20. 5.) odo

Novým **prezidentem svazu národnostních menšin FUEN** je Hans Heinrich Hansen. Ten patří k německé menšině v Dánsku. Byl zvolen na setkání v Tallinu. Jedním z viceprezidentů se znovu stal Lužický Srb dr. Jurij Brankač. Delegáti také schválili Strategický dokument o menšinovém vzdělávání. (SR 20. 5.) odo

Společnost Milzener představuje na nové výstavě v Rychbachu u Lubije výsledky své práce. Před pěti lety založená společnost se věnuje životu a kultuře srbského kmene Milčanů. (SR 20. 5.) odo

Starosta obce Malešecy Günter Sodan se snaží, aby v **základní škole** (1. stupeň naší ZŠ) v **Bartu** byla nabídka lužickosrbských aktivit. Proto navrhuje kulturní nebo divadelní kroužek. Vedení kroužku by mohli převzít lužickosrbské učitelé v důchodu. (SR 27. 5.) odo

Delegace politiků z Čech byla 22. května hostem Domowiny. Členové českého senátu a úředník pro evropské a mezinárodní záležitosti ministerstva školství se mimo jiné setkali s ředitelkou a žáky Lužickosrbského gymnázia. Dále též navštívili základní školu (1. stupeň naší ZŠ) v Chrosčicích, klášter Marijina Hvězda a Smolerjec kniharnju. (SR 27. 5.) odo

Na základní škole (1. stupeň naší ZŠ) ve **Slepém** 24. května slavili **Den lužickosrbského jazyka**. S podporou Jazykového střediska Witaj a Lužickosrbského kulturního centra se žáci naučili písničku a tanec, poznali lužickosrbský svatební kroj ze svého okolí a slyšeli čtení srbské dětské literatury. (SR 27. 5.) odo

Na 4 000 katolických věřících vykonalo **pouť do Róžantu**. Bohoslužbu vedl farář Beno Jakubaš z Njebjelčic s dalšími lužickosrbskými duchovními. (SR 3. 6.) odo

Iniciativa Naše školy – školy pro život (Naše šule – šule za žiwjenje) představila 29. května svůj současný návrh lužickosrbské školské koncepce srbským starostům, Lužickosrbské školské společnosti (Serbskemu šulskemu towarstwu) a zástupcům okresů Kamjenc a Budyšin. Tímto zahájený dialog má pokračovat, jak sdělila předsedkyně Lužickosrbské rady Marja Michałkowa. K výsledkům nebo případným neshodám se nechtěli účastníci vyjadřovat. (SR 3. 6.) odo

Lužickosrbský malíř Jan Buk se stane čestným občanem Budyšina. Jeho význam tkví v obohacení německé a srbské kultury v městě nad Sprévou, jak se říká ve zdůvodnění. (SR 3. 6.) odo

Ve Wulkých Ždžarech byl vysvěcený **Krabátův dvůr**. V bývalém selském statku bude sídlit vesnický klub, vlastivědný spolek a turistické informace. (SR 3. 6.) odo

V **Srbském folklórním centru ve Slepém** byla 5. června otevřena výstava Michaela Voigta z Dolního Wujězda. Pod mottem *Domacne wejsne tšojenja* vystavuje obrazy a fotografie z všedního života na venkově. Výstava potrvá do konce srpna. (BSR 6. 6.) sto

V aule Schillerova gymnázia v Budyšině se konal vzpomínkový koncert při příležitosti 80. posmrtných narozenin **Lubiny Holanec-Rawpowé**. Mimo jiné zazněla díla Jana Rawpa, Bjarnata Krawce, Jana Cyže a Jura Mětška. (SR 10. 6.) odo

Ve Smolerjec kniharni se konal **Lužickosrbsko-ukrajinský večer kultury a vědy**. Ředitel Lužickosrbského ústavu (Serbski institut) vyzdvihl, že na Ukrajině je neaktivnější sorabistika mimo Německo. (SR 10. 6.) odo

Vědci z budyšínského Lužickosrbského ústavu mají od podzimu čtení na Karlově univerzitě, protože mají zájem o tamní sorabistiku. **Sorabistika** sama se na univerzitě od letošního roku nevyučuje. *Tolik zpráva z lužickosrbského rozhlasu (SR 10. 6.). Jako nedávny student sorabistiky jsem se však o přednáškách na univerzitě dozvěděl poprvé z této zprávy. Navíc sorabistika na univerzitě ještě je, byť už podle studijního plánu skončily přednášky. V současnosti sorabistiku ještě studují dva studenti.* odo

Střední škola (2. stupeň naší ZŠ) v Kulowě dostane výjimku pro svou pátou třídu, do které se přihlásilo jen 28 dětí [jedná se o německou školu, takže by mělo být nejméně 35 dětí]. Také lužickosrbská **střední škola Worklecy** má oficiální povolení vytvořit pátý ročník s 9 žáky. Obě školy budou ale dále sledovány, dlouhodobě by počty měly stoupat. Tak rozhodlo ministerstvo školství v Drážďanech. (SR 10. 6.) odo

Zástupci Domowiny podesáté vzpomínali na odbagrované vesnice v Lužici. Na břehu Hórnikceckého jezera odkryli pamětní desku za Bukojnu, která byla odbagrována před 75 lety. Na místě, kde dřív tato vesnice stávala, je dnes jezero a odpočinková místa. **Den odbagrovaných vesnic** se konal 9. června. (SR 10. 6., BSR 11. 6.) odo, sto

Německo-srbské lidové divadlo v Budyšině potřebuje 200 000 eur, aby mohlo **zachovat svou dvojjazyčnost**. To stojí v novém posudku, který zveřejnil budyšínský okresní rada Michael Harig. Budyšínský okres chce otázku probrat se všemi, kdo se podílejí na financování divadla, tj. se Zařozbou, městem Budyšin a společností Kulturna rumnosć Gorna Łužyca-Dolna Šlazyńska. (BSR 13. 6.) sto

Ústav slavistiky na univerzitě ve Würzburgu plánuje v rámci kolokvia *Südosteuropa* na začátek července exkurzi do Budyšina pod názvem *Der Osten. Mitteleuropa. Erfahrungen einer studentischen Exkursion*, jejímž tématem je lužickosrbská menšina v Německu. Účastníky čeká prohlídka města a během své návštěvy by měli taky zavítat do Srbského muzea a Srbského institutu. sto

Z DOLNÍ LUŽICE

Elektrárna Janšojce a Hamor patří v Německu k elektrárnám, které nejvíce znečišťují životní prostředí. Fond WWF zveřejnil listinu deseti nešpinavějších elektráren – Janšojská je na čtvrtém a Hamorská na desátém místě. (SR 13. 5.) odo

Evangelicko-luteránská **farnost v Depsku** oslavila 3. června 150. výročí svého vzniku. Na sváteční mši uvítal farář Holger Thomas zhruba 120 hostů. V přednášce, která byla součástí oslav, zazněly informace o historii kostela stojícího uprostřed vesnice, který vznikl přestavbou z někdejší hospody. V roce 1873 dostal

kostel od německého císaře bronz na zvon, který nese nápis *Bój se boga togo krala*. (BSR 4. 6.) *sto*

Také zvony kostelů **chotěbuzské evangelické farnosti** se 6. června v 18 hodin, tedy ve chvíli, kdy při Baltském moři začala schůzka států G8, na osm minut rozezněly. Akce, která proběhla po celém Německu, měla vyjádřit solidaritu s nejhudšími lidmi na světě. (BSR 6. 6.) *sto*

Blízko Baršce na někdejší letišti by měla ještě letos vzniknout **nová elektrárna** na bázi bioplynu. Investorem je firma z Lipska. Elektrárna bude vyrábět elektřinu (cca 20 MW) z bioplynu, který získá například z masa a obilí. (BSR 6. 6.) *sto*

Hornosrbští a dolnosrbští věřící se 10. června v Lubině zúčastnili společné mše. Během ní byla vybrána částka 150 eur, která má být věnována na **vydání dolnosrbského kancionálu**. (BSR 11. 6.) *sto*

Šedesát dětí z pěti různých lužických škol se 8. a 9. června zúčastnilo **Dnů srbského dětského divadla** v dětském centru Querxenland ve Wodových Hendricích. Pod vedením herců z budyšínského Německo-srbského divadla se děti učily improvizovat a pohybovat se na jevišti. Několik dětských divadelních souborů se představilo s nazkoušenými hrami. (BSR 11. 6.) *sto*

V několika dolnolužických vesnicích – v Gózdě, Klinec a Małke – se chtějí lidé s pomocí spolku Zelená liga **bránit nové těžbě**, kterou plánuje koncern Vattenfall. Braniborská vláda by měla do konce roku zveřejnit, kterých vesnic by se nová těžba měla dotknout. (BSR 13. 6.) *sto*

Z KAŠUB

Muzeum písemnictví a hudby kašubsko-pomořské ve Wejherowě (Wejrowò) Vás srdečně zve na výstavu: **Wejherowo a okolí** v tvorbě Tadeusze Podgórskeho, která je otevřena od 25. června v budově muzea v ul. Zamkowa 2a (Palac Przebendowskich). (<http://www.kaszubi.pl/>) *odo*

Z CIZINY

Ve dnech 15. 5 a 16. 5 se konala **ve Varšavě sorabistická konference** pod názvem: Národnostní menšiny. Lužičtí Srbové jako vzorná menšina. Pořádali jí Ústav slavistiky Polské akademie věd, Ústav východní a jižní slavistiky Varšavské University, Vědecká varšavská společnost, Lužickosrbský ústav z Budyšina a Klub kultury „Anin“.

Program konference byl velice zajímavý. Přijeli hosté z několika zemí, v bohatém počtu zastoupeni byli Srbové jak z Horní, tak i z Dolní Lužice. Ludmila Budarjowa a Jana Šoľcina prezentovaly informace o programu výuky srbských dětí v Horní Lužici a Madlena Norbergowa mluvila o dolnosrbských školách. Alfred Měškank povídal o překladech polské literatury do srbstiny a Měto Pernak přednášel o Mašici Serbské. Jan Měškank a Franciska Šulcojc, studenti z Lipska, též představili referáty o problémech dolnosrbstiny. Na konferenci nechyběli představitelé sorabistiky z mnoha vědeckých středisek v Polsku. Přítomní byli tak významní představitelé oboru jako: Hanna Taborska a Ewa Siatkowska z Varšavy, Tadeusz Lewaszkiewicz z Poznane, Małgorzata Mieczkowska ze Štětína. Rafał Leszczyński z Lodže. Nechyběly příspěvky mladých slavistů: Tomasz Derlatky, Anny Jakubowské, Lechosława Joczce. Ten sice nebyl přítomný, ale jeho výsledky výzkumů v slepanské oblasti přečetl Jan Měškank. Jmenovat všechny přítomné není možné, protože příspěvků, včetně mého referátu, bylo celkem 35. Vzpomenout je ale třeba, že konferenci poctil návštěvou slavista z Oxfordu Gerald Stone. Větší část konference se konala v prostorách Polské akademie věd a poslední den odpoledne v budově Klubu kultury městské části Anin. Všichni si přejeme hodně takto povedených konferencí, které jsou velký svátek sorabistiky ve vzdálené Varšavě. Poděkování patří organizátorům a hlavně paní Elzbiětě Wrocławské.

Další den a následující 4 dni se konal **ve Varšavě knižní veletrh**, na kterém mělo svůj stánek Ludowe nakladnistwo Domowina. Varšavané už si na přítomnost lužického nakladatelství na veletrhu zvykli a rádi stánek navštěvovali.

Kinga Kijová

Libuše Hrabová, Stopy zapomenutého lidu

Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii.
Ydal Bohumír NĚMEC-VEDUTA, nakladatelství a vydavatelství, 2006.

Celkem poutavě napsaná kniha popisující dějiny slovanských kmenů na území dnešního Německa. Ač je dnes nazýváme Polabskými Slovy, v jejich době šlo o řadu navzájem soupeřících kmenů, jak vysvětluje z vyprávění kronikářů přelomu tisíciletí. V knize je právě kronikářům věnován velký prostor, ať saskému Widukindovi, Thietmarovi z Merseburgu anebo Adamu Brémskému. Ovšem oprávněně je nejvíce citovanou kronikou

Chronica Slavorum napsaná knězem Helmoldem sídlícím na slovansko-germánském pomezí v Bosau-Božově v Obodritské zemi. Celkem plasticky zde líčí právě konec tohoto státu. Kniha se ale celkově neomezuje jen na Obodrity, Lutice a Pomořany.

Další zajímavou částí je povídání o Drewjanech a jejich jazyce a o začátku vědeckého zájmu o Slovy v Německu vůbec.

Na konci knihy, který je věnován Lužici, je popsán vývoj tohoto území od středověku až k dnešním dnům.

Kniha je čtivá a obsahuje i množství literatury, ze které čerpala, několik rodokmenů a mapek. Souhrn je pak přeložen jak do hornosrbstiny tak do němčiny Lucijí Hajnec.

Ladislav Haki

(Knihu lze objednat na: e-mail: veduta@volny.cz, tel: 387 986 140.)

Serbska Ludowa hudźba,

wuběr pólnych nahrawanjow z 50tych a 60tych lět 20. lětstotka.

Jak samotný název říká, CD obsahuje písničky a tance zpívané ne profesionálním sborem, ale lidovými zpěvačkami a amatérskými hudebníky. Najdeme tu celkem 38 nahrávek a mezi nimi Zpěvy, Instrumentální hudbu, Kěrluše a pokěrluše, Tance (Reje),

Svatební písně a Přezpola (viz úvod do mého článku o písničkách). Jsou zde písně známé jako: Schyliła jo se jarobinka, Pěce chójdzis ty drugim gólicam ale i hodně málo známých písní.

Úvod k CD napsal Měrko Šoľa. CD doporučuji hlavně znalcům lidové hudby. Pro začátečníky budou nahrávky těžko srozumitelné a možná i málo atraktivní. Vře je ale doporučuji folkloristům a těm co mají rádi zpívanou hudbu nezkaženou zásahem moderní techniky. Určitě si lze pomocí tohoto CD představit obraz srbské hudby v minulých staletích.

Kinga Kijová

Mají malé národy právo na sebeurčení?

Osudy středoevropských národů byly a jsou si v mnohém obdobné. Historický vývoj jim přidělil stálé místo: existovat mezi dvěma velmocemi – Ruskem a Německem. Tím “vysvětlovali” němečtí geopolitici ještě v nedávných dobách určení dějinného poslání Berlína i Moskvy. Toto geopolitické určení nazývali i němečtí “odborníci” na šíření a dobývání nových mocenských prostorů trvalým. Stálost geopolitických osudů ovšem nejednou byla v pohybu, na východ i na západ – proti právům na existenci národa. Nejen polabští Slované, ale i další národy, které si zvolily toto území za svou domovinu. Ať se nazývali Lotyšši nebo Litevci nebo Estonci, či Moldavané a zcela na severu Finové a na jihu Lužičtí Srbové. Všechny tyto národy se nikdy nevzdaly úsilí být samy sebou, svobodným národem. Ve staletých bojích za vlastní existenci se zocelovaly, ale i oslabovaly.

5. května 1945, v den, kdy Pražským povstáním vrcholí odboj Čechů proti nacistickým okupantům, posílá symbolicky, aniž zřejmě o povstání ví, Jan Cyž, význačný lužickosrbský činitel, z koncentračního tábora Dachau memorandum prezidentovi Edvardu Benešovi. Práví v něm, že “vkládá osud nejmenšího slovanského národa ... do jeho rukou”.

9. května 1945 žádá Jan Cyž československou vládu, aby předložila lužickosrbskou otázku mírové konferenci. Z dopisu zřetelně čteme obavy, že “zůstává nám jediná alternativa: buď věčně žít v rámci Československé republiky, nebo na věky zahynouti v moři germánství.”

V Praze to s nikým ani nehnulo. Argumenty Jana Cyže, předsedy Lužickosrbské národní rady, československá vláda nepřijímá. Co nebylo dohodnuto v Moskvě, jakoby vůbec nestálo ani za zmínku.

Z emigrace přijíždí přes Moskvu a nastoluje bez jakékoliv konzultace s domácím odbojem Fierlingerovo “vládní” seskupení. Mezi své protiústavní akce si již v té době může zařadit ztrátu Podkarpatské Rusi. Vzalo bez protestu na vědomí okupaci části republiky v druhé polovině roku 1944 a v roce 1945 pod nátlakem podvodné stalinské diplomacie. V červnu 1945 připravuje vše pro to, aby Prozatímní národní shromáždění schválilo anexi podkarpatského území. Tento orgán PNS, nikým nevolený a autoritativně jmenovaný shora podle politického klíče tzv. Národní fronty,

neměl podle platné ústavy ČSR právo “rozhodovat”, že se republika může vzdát území, které bylo její zákonitou součástí.

Vniveč tehdy přišly sliby, že zahraniční československá emigrace bude po porážce Hitlera jednat s představiteli domácího odboje, který nesl největší tíži i největší oběti tohoto boje za svobodu včetně vyhlazování židovského obyvatelstva a Cikánů (Romů) zejména na Podkarpatsku. O dalším vývoji země s odbojem nikdo ani slovem nejednal.

Naopak: mluvčí a spolupracovníci České národní rady, například Albert Pražák, Jaromír Nechanský, Josef Smrkovský, Josef Kotrlý, Josef Kubát, Veleoslav Wahl a další byli po roce 1945 diskvalifikováni. V československém arestu se sešel Smrkovský a Kutlvašr s velitelem pražské německé armády Rudolfem Toussaintem. Po stalinském způsobu SSSR neuznával žádné povstání, leda to, které rozpoutal a řídil Stalin.

Návrh, aby se Lužice i Kladsko staly součástí Československa, byl v Praze přijat bez zájmu. Na ministerstvu zahraničních věcí v kabinetu ministra Jana Masaryka i u státního tajemníka Vlado Clementise dokumenty zaregistrovali a založili...

Osudy statisíců životů i smrtí dostaly evidenční čísla. Dnes leží zaprášené v archivech. Mohu dosvědčit, že ministerští úředníci se dávali před lužickosrbskými delegacemi často zapírat a jako uličníci před nimi utíkali.

Lužičtí Srbové záhy poznali, že se s nimi hraje licoměrná hra. Pro Moskvu byli strategicky důležitější němečtí komunističtí pohlaváři typu Piecka a Ulbrichta než Praha nebo Budyšin. Praha skákala podle komanda z Kremle.

Diskuse o lužickosrbském národě žijícím na sever od České republiky, jehož státnost byla potvrzena po roce 1918, bude se jistě i v nové Evropě vyvíjet. Doufejme, že nikoliv tak, jak se to dosud děje na východ od Užhorodu. I tady ovšem pod tlakem ukrajinizace. Co znamená tato ukrajinizace, poznali právě Ukrajinci za carů i za Stalina. Stále více občanů se tu hlásí ke své rusínské národnosti. To zatím v Kyjevě nevezali na vědomí a neuznávají Rusíny jako svébytný národ.

Podkarpatsí Rusíni nikdy nebyli součástí Ukrajiny. Rusínský národ má nárok být sám sebou. Dokázal to i tím, že si na svém území uchoval svou národní nezávislost. I v tom jsou si osudy Lužických Srbů a karpatských Rusínů podobné.

V příští Evropě, která prošla dvěma světovými a krvavými válkami, je dějinné poučení natolik hluboké, že je nelze nevěšmavě přejít. I pokud jde o osudy malých národů, které chtějí být samy sebou. Také Lužičtí Srbové podali ve svých dějinách důkaz, že mají oprávněný nárok rozhodovat sami o sobě.

Autor Doc. PhDr. Jaromír Hořec je aktivním členem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

Pozvánka

Členské večery. Stále probíhají přípravy dalších členských večerů, více snad už v příštím zářijovém čísle.

Děkujeme Magistrátu hlavního města Prahy za poskytnutí grantu ve výši 80 000,- Kč na nový nábytek pro Hórnikovu knihovnu.

Česko-lužický věstník. Časopis o Lužici, sorabistice, literatuře a menšinové politice. Česko-serbski wěstnik. Časopis wo Serbach, serbowědže, pismowstwjje a mjeńšinowej politice. Vychází ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech v nákladu 300 výtisků. • Cena jednotlivého čísla 20,- Kč.
 • Vydává Společnost přátel Lužice/ Towaršnosć přećelow Serbow/ Towarišnosć pšijašelow Serbow, **styčná adresa:** náměstí Jana Palacha 2, Praha 1-Josefov, CZ-116 38, www.luzice.cz. • **Bankovní spojení:** ČSOB (Poštovní spořitelna) 181 757 044/ 0300. • **Vedoucí redaktor:** Mgr. Ondřej Doležal, Brožkova 359, Kladno-Kročehlavy, CZ-272 01, tel. +420 720 330 290, el. adresa: ondrakladno@centrum.cz. • **Redaktoři:** Radek Čermák, PhDr. Zuzana Bláhová, Ph.D., Mgr. Kinga Kijová, Mgr. Vladislav Knoll, Mgr. Josef Šaur, Dr. Giuseppe Maiello, Ph.D. • **E-mail redakce:** cesko-luzickyvestnik@centrum.cz
 • **Síťový redaktor:** ing. Miloš Malec, milos.malec@seznam.cz. • **Předplatné na rok 2007: ČR 200,- Kč, členské příspěvky 300,- Kč, zahraniční 20 €,** při platbě v hotovosti 15 €, sociálně slabí mohou požádat o snížení. • **Objednávky:** Klára Poláčková, Pionýrů 310/5, 289 23 Milovice, tel. a SMS +420 607 588 684, el. adresa: polackova.klara@seznam.cz. Abonenca ze ZRN teř prez referenta Domowiny za kulturne naležnosće a wukraj, Budyšin.
 • **Předplatné je vázáno na kalendářní rok a je splatné nejpozději do konce března. Pro ukončení předplatného je nutné se odhlásit. Stížnosti na nezaslání vyřizuje Klára Poláčková. • Redakce se neztotožňuje vždy s názory autorů. Za věcnou a slohovou stránku příspěvku odpovídají příslušní autoři.**
 • **Používat zdroje ČLV je možné s podmínkou uvedení zdroje a internetové adresy www.luzice.cz, pokud je dílo již zatíženo autorskými právy, platí zásady prvotního zdroje. • Bytí časopisu je založeno na práci dobrovolníků. • MK ČR E 6880 • ISSN 1212-0790**